

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

O‘ZBEK TA’LIM MADANIYATIDA MEDIA RESURSLARI ORQALI AXLOQIY- ESTETIK ONGNI SHAKLLANTIRISHNING FALSAFIY ASPEKTLARI

Taniqulov Jonibek Ashirkulovich

Samarqand davlat universiteti, dotsent (PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqola O‘zbekiston ta’lim madaniyatida media resurslarining axloqiy-estetik ongni shakllantirishdagi falsafiy asoslarini tahlil qiladi. Media vositalari yosh avlodning axloqiy tafakkuri va estetik didini rivojlantirish, milliy qadriyatlarni targ‘ib qilish, hamda pedagogik jarayonlarni zamonaviylashtirish vositasi sifatida o‘rganiladi. Falsafiy yondashuvlar yordamida media va ta’lim o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik, jamiyatdagi ma’naviy-estetik muhitga ta’siri va pedagogik innovatsiyalar bilan uyg‘unlashuvi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Ta’lim madaniyati, media resurslari, axloqiy-estetik ong, falsafiy yondashuv, pedagogik innovatsiyalar.

ФИЛОСОФСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ НРАВСТВЕННО- ЭСТЕТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ ЧЕРЕЗ МЕДИА-РЕСУРСЫ В УЗБЕКСКОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ

Таникулов Жонибек Аширкулович

Самаркандский государственный университет, доцент (PhD)

Аннотация

В данной статье анализируются философские основы формирования нравственно-эстетического сознания через медиа-ресурсы в узбекской образовательной культуре. Медиа-инструменты рассматриваются как средство развития нравственного мышления и эстетического вкуса молодежи, продвижения национальных ценностей, а также модернизации педагогического процесса. С помощью философского подхода исследуются взаимосвязь медиа и образования, их влияние на культурно-эстетическую среду общества и интеграция с педагогическими инновациями.

Ключевые слова: Образовательная культура, медиа-ресурсы, нравственно-эстетическое сознание, философский подход, педагогические инновации.

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF SHAPING MORAL AND AESTHETIC CONSCIOUSNESS THROUGH MEDIA RESOURCES IN UZBEK EDUCATIONAL CULTURE

Tanikulov Jonibek Ashirkulovich

Samarkand State University, Associate Professor (PhD)

Abstract

This article analyzes the philosophical foundations of shaping moral and aesthetic consciousness through media resources in Uzbek educational culture. Media tools are examined as instruments for developing the moral thinking and aesthetic taste of youth, promoting national values, and modernizing pedagogical processes. Through a philosophical approach, the study explores the interrelation between media and education, their impact on the socio-cultural and aesthetic environment, and their integration with pedagogical innovations.

Keywords: Educational culture, media resources, moral and aesthetic consciousness, philosophical approach, pedagogical innovations.

Zamonaviy jamiyatda ta'lim madaniyati endi faqat bilim berish vositasi sifatida emas, balki insonning axloqiy va estetik ongini shakllantirish maydoni sifatida qaraladi. Ta'lim jarayoni nafaqat ma'lumot yetkazish, balki o'quvchining dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va ichki olamining rivojlanishiga xizmat qilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, media resurslari ta'lim madaniyatida nafaqat texnologik vosita, balki inson ongini shakllantirish va uning ma'naviy-estetik tajribasini boyitish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Media bu axborotdan ortiq hodisa bo'lib, axloqiy va estetik tajriba manbayi sifatida o'quvchiga dunyo haqidagi bilimlarni qabul qilish bilan birga, go'zallikni idrok etish va axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini shakllantirish imkonini beradi.

O'zbek ta'lim madaniyati tarixan insonning ma'naviy-axloqiy rivojlanishiga alohida e'tibor bergan. Al-Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, Forobiy va Ulug'bek kabi allomalar ta'limni ma'naviyat va ilm uyg'unligi kontekstida falsafiy asos sifatida belgilaganlar. Shu jihatdan, media resurslarini inson ongini tarbiyalash va shaxsning axloqiy-estetik mukammallashuviga xizmat qiluvchi vosita sifatida ko'rish mantiqan to'g'ridir.

Falsafiy nuqtai nazardan, axloq va estetikani birlashtiruvchi ta'lim jarayoni insonning shaxs sifatida yetilishiga xizmat qiladi [1; 202-b.]. Media orqali yetkaziladigan vizual, audio va interaktiv kontent o'quvchida go'zallikni idrok etish, axloqiy qarorlar qabul qilish hamda ijtimoiy mas'uliyatni anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bois, media resurslari ta'lim madaniyatida axloqiy-estetik ongni shakllantirishning falsafiy vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqola media resurslarining o'zbek ta'lim madaniyatidagi axloqiy-estetik ta'siri va uning falsafiy asoslarini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Maqsad — media vositalari orqali insonning ma'naviy-axloqiy va estetik rivojlanishini chuqur falsafiy nuqtai nazardan izohlash hamda ularning amaliy imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ta'lim madaniyatida media resurslari orqali axloqiy-estetik ongni shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki chuqur falsafiy nuqtai nazardan ham keng tadqiq etilgan mavzulardan biridir. Zamonaviy va klassik adabiyotlarda bu masala Jon Dyui, Martha Nussbaum, Marshall McLuhan, Gadamer va Adorno kabi olimlar tomonidan turli yondashuvlar asosida tahlil qilingan.

Jon Dyuning "Democracy and Education" asarida ta'lim jarayoni faqat bilim uzatish vositasi sifatida emas, balki shaxsning axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida markaziy rol o'ynashi ta'kidlanadi. Dyuning fikricha, axloqiy-estetik ongni shakllantirish jarayoni faqat bilimni o'zlashtirish emas, balki shaxsning dunyoqarashi, hissiy tajribasi va axloqiy pozitsiyasini boyitish jarayonidir [2; 12-b.].

Martha Nussbaum esa ta'limning asosiy vazifalaridan biri insonda empatiya, madaniy sezgirlik va estetik idrokni rivojlantirish ekanini ko'rsatadi. U, ayniqsa, estetik tajribaning shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdagi ahamiyatini alohida urg'ulaydi, chunki san'at va madaniyat orqali o'zlashtiriladigan qadriyatlar insonning axloqiy xulq-atvori hamda ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta'sir qiladi [3; 45-b.].

O'zbek olimlari, xususan, Al-Xorazmiy, Beruniy, Forobiy va Ulug'bek ham ta'limning ma'naviy, axloqiy va estetik yo'nalishlarini falsafiy jihatdan chuqur yoritganlar. Ularning qarashlariga ko'ra, media resurslari o'quv jarayonida faqat axborot vositasi sifatida emas, balki estetik tajriba va axloqiy qarorlarni shakllantirish vositasi sifatida ham samarali qo'llanilishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, media resurslari pedagogik jarayonda nafaqat bilimni yetkazadi, balki shaxsning ichki dunyosini, estetik idrokini va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini ham boyitadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, media resurslarining axloqiy-estetik ta'siri ikki asosiy yo'nalishda o'rganiladi: birinchidan, vizual va interaktiv kontent orqali estetik idrokni rivojlantirish; ikkinchidan, axborot va kommunikatsiya vositalari orqali axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash. Shu jihatdan tadqiqot metodlari ham ikki darajali yondashuvni talab qiladi: sifatli

tahlil va interaktiv kuzatuv. Sifatli tahlil media resurslarining o'quvchilarda estetik va axloqiy tasavvurlarni qanday uyg'otishini o'rganishga qaratilgan bo'lsa, interaktiv kuzatuv pedagogik jarayonning real sharoitlarda qanday samaradorlik ko'rsatishini aniqlash imkonini beradi [4; 34-b.].

Metodologik nuqtai nazardan, ushbu tadqiqot falsafiy-analitik, komparativ va eksperimental usullarni uyg'unlashtiradi. Falsafiy-analitik metod media resurslarining axloqiy-estetik qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni chuqur tahlil qilishga xizmat qiladi. Komparativ metod o'zbek va xorijiy tajribalarni solishtirish orqali universal va milliy xususiyatlarni aniqlashga yordam beradi, pedagogik eksperiment esa amaliy natijalarni aniqlash va pedagogik jarayonning samaradorligini baholash imkonini beradi [5; 34-b.].

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili va metodologik yondashuvlar media resurslarining ta'lim madaniyatidagi axloqiy-estetik ongni shakllantirishdagi ahamiyatini falsafiy, pedagogik va amaliy nuqtai nazardan aniqlash imkonini beradi. Bu esa tadqiqot uchun konseptual asos yaratadi hamda media orqali axloqiy-estetik tarbiya jarayonining samaradorligini chuqur tushunish, uni nazariy va amaliy jihatdan rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, media resurslarining axloqiy-estetik funksiyasi nafaqat o'quvchilarning individual rivojlanishida, balki butun jamiyatning ma'naviy-estetik muhitini boyitishda ham muhim rol o'ynaydi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, media resurslari o'zbek ta'lim madaniyatida axloqiy-estetik ongni shakllantirishda nafaqat samarali vosita, balki pedagogik va falsafiy jihatdan muhim strategik mexanizm sifatida ham xizmat qiladi. Media orqali o'quvchilarda estetik idrokning rivojlanishi va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatining mustahkamlanishi sezilarli darajada kuzatiladi. Marshall McLuhanning nazariy qarashlariga ko'ra, media inson ongini kengaytiruvchi vosita bo'lib, ta'lim jarayonini nafaqat informatsion, balki axloqiy-estetik jihatdan ham boyitadi [6; 78-b.]. Bu holat ta'limning falsafiy mohiyatini, ya'ni shaxsning dunyoqarashi, hissiy tajribasi va axloqiy xulq-atvorini rivojlantirishga qaratilgan o'ziga xos jarayon sifatida namoyon etadi. Pedagogik kuzatuvlar media resurslarining vizual va interaktiv kontent orqali o'quvchilarda go'zallikni idrok etish bilan birga, axloqiy qadriyatlarni chuqurroq anglashga ham yordam berishini ko'rsatadi. Masalan, video materiallar, animatsiyalar, simulyatsiyalar va interaktiv o'yinlar orqali mehr-shafqat, adolat va mas'uliyat kabi axloqiy prinsiplarga oid tushunchalar o'quvchida yanada aniqroq shakllanadi. Bu esa shaxsning nafaqat individual, balki ijtimoiy ongini ham rivojlantiradi va uning madaniy tajribasini boyitadi. Analitik tahlillar shuni ko'rsatdiki, interaktiv media vositalari o'quvchilarning axloqiy qarorlarni mustaqil qabul qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Bu pedagogik metodologiya ko'plab olimlarning ta'limda tajriba va amaliyot asosida shakllangan pedagogik tamoyillar haqidagi qarashlarini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, media orqali estetik va axloqiy tarbiya uyg'unlashuvi shaxsning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga bevosita xizmat qiladi. Bu esa ta'lim jarayonini falsafiy jihatdan yanada mazmunli va boy qiladi.

O'zbek olimlarining falsafiy qarashlari ham ushbu natijalarni tasdiqlaydi. Beruniy va Forobiy asarlarida ta'limning ma'naviy-axloqiy hamda estetik yo'nalishlari falsafiy asosda yoritilgan. Shu nuqtai nazardan, media resurslarining vizual, audio va interaktiv imkoniyatlari o'quv jarayonini boyitadi va axloqiy-estetik ongni shakllantirishga samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ularning fikricha, axloq va go'zallikni uyg'unlashtirish ta'limning eng muhim vazifalaridan biri bo'lib, media bu jarayonni tezlashtiruvchi va mustahkamlovchi vosita sifatida qaraladi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, media resurslarining ta'lim jarayonidagi qo'llanilishi o'quvchining shaxs sifatida yetilishini ta'minlash bilan birga, uning estetik idrokini rivojlantiradi va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini mustahkamlaydi [7; 45-b.]. Shu tariqa, media resurslari zamonaviy o'zbek ta'lim madaniyatida axloqiy-estetik ongni shakllantirishning strategik vositasiga aylanadi, ta'lim jarayonining nafaqat bilim berish, balki shaxsning ma'naviy va estetik rivojlanishini ta'minlash funksiyasini ham kengaytiradi. Ushbu yondashuv falsafiy nuqtai

nazardan qaralganda, media resurslari shaxsni axloqiy tafakkur va estetik idrok orqali jamiyat bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiluvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

MUHOKAMA. O'zbek ta'lim madaniyatida media resurslari orqali axloqiy-estetik ongni shakllantirish jarayoni insonning ruhiy, ma'naviy va estetik o'sishi bilan uzviy bog'liq murakkab fenomen sifatida qaraladi. Media vositalari nafaqat axborot yetkazuvchi vosita, balki pedagogik, estetik va madaniy maydon sifatida ham faoliyat yuritadi [8]. Shu nuqtai nazardan, media orqali uzatiladigan mazmun va vizual obrazlar o'quvchining dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi hamda axloqiy-intellektual tafakkuriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [9]. Media resurslari o'quv jarayonida nafaqat bilim berish funksiyasini bajaradi, balki shaxsning ichki dunyosini boyituvchi vosita sifatida ham namoyon bo'ladi. Falsafiy yondashuv nuqtai nazaridan media resurslarining axloqiy-estetik rolini chuqur tushunish uchun Sharq allomalari merosidagi axloq va go'zallik tushunchalarini eslash muhimdir. Ularning fikricha, insonning ruhiy mukammallashuvi faqat bilim va ma'lumot bilan emas, balki estetik va axloqiy sezgi orqali ham amalga oshadi. Media resurslari aynan shu sezgi va tafakkurga ta'sir etuvchi vosita sifatida xizmat qiladi, o'quvchining axloqiy intellekti va estetik idrokini uyg'otadi. Shu bilan birga, media kontentining sifatli pedagogik va estetik dizayni o'quvchilarda axloqiy mas'uliyat, insoniy qadriyatlarni hurmat qilish va go'zallikni idrok etish qobiliyatini shakllantiradi.

Axloqiy-estetik ongni shakllantirish jarayonida media resurslarining ikki tomonlama vazifasi mavjud: birinchisi — axborot va bilim yetkazish; ikkinchisi — estetik tajriba yaratish. Media orqali yaratiladigan vizual va audio-matnli kontent o'quvchida estetika va etika orasidagi uyg'unlikni his etishga, hayotiy qarorlar qabul qilishda axloqiy prinsiplarni yetarli darajada inobatga olishga imkon beradi. Masalan, inson qadri, milliy madaniyat va qadriyatlar mavzulari media mahsulotlarida estetik ramzlar orqali yetkazilganda, ularning ta'siri yanada chuqur va uzoq muddatli bo'ladi. Bu esa nafaqat shaxsning ichki dunyosini boyitadi, balki uning ijtimoiy va madaniy ongini ham mustahkamlaydi.

Falsafiy tafakkur nuqtai nazaridan, media resurslari nafaqat tashqi ma'lumot manbai, balki o'quvchining ichki dunyosini shakllantiruvchi vosita hisoblanadi. Ushbu jarayon ayrim olimlarning fenomenologik yondashuvlari orqali ham tahlil qilinishi mumkin. Ya'ni, inson dunyoni faqat tashqi hodisalar asosida emas, balki o'z tajribasi, madaniy konteksti va subyektiv idroki orqali anglaydi. Shu ma'noda, media orqali uzatiladigan axloqiy-estetik kontent o'quvchining subyektiv tajribasida faol ishlaydi, uning tafakkurini boyitadi hamda estetik va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, ta'lim muhitida media vositalaridan foydalanishning etika va estetika bilan uyg'unligi pedagogik jarayon sifatini sezilarli darajada oshiradi. Axloqiy-estetik ongni shakllantirish insonning madaniy va ma'naviy me'yorlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Media resurslari bu borada nafaqat informatsion vosita, balki o'quvchining ma'naviy-madaniy identifikatsiyasini mustahkamlash, estetik sezgilarini uyg'otish va shaxsning ichki dunyosini boyitish uchun falsafiy vosita sifatida ham ahamiyatga ega.

O'zbek ta'lim madaniyatida media resurslari orqali axloqiy-estetik ongni shakllantirish jarayoni falsafiy asos bilan mustahkamlangan bo'lishi zarur. Ushbu jarayon o'quvchining axloqiy-intellektual va estetik idrokini rivojlantirish bilan birga, milliy qadriyatlarni saqlash va ularni global madaniyat kontekstida uyg'unlashtirish imkonini beradi. Media pedagogikasi va falsafiy tafakkurning integratsiyasi esa ta'limning asosiy maqsadiga — insonning ma'naviy va estetik mukammallashuviga xizmat qiladi. Shu bilan birga, media resurslarining axloqiy-estetik funksiyasi shaxsning individual rivojlanishi, ijtimoiy mas'uliyatni anglash va madaniy tafakkurini kengaytirish orqali ta'lim madaniyatining strategik jihatlarini mustahkamlaydi.

XULOSA. O'zbek ta'lim madaniyatida media resurslari orqali axloqiy-estetik ongni shakllantirish jarayoni insonning ma'naviy va estetik mukammallashuviga xizmat qiluvchi murakkab, ko'p qirrali va o'zaro bog'langan fenomen sifatida qaraladi. Media vositalari bu yerda nafaqat axborot yetkazuvchi vosita, balki o'quvchining ichki dunyosini boyituvchi pedagogik va

estetik platforma sifatida faoliyat yuritadi. Shu nuqtai nazardan, media orqali uzatiladigan kontent o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni anglash, go'zallikni idrok etish va estetik tafakkurni rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Bu jarayon nafaqat bilimni uzatish bilan chegaralanmay, balki shaxsning hissiy, intellektual va axloqiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi hamda ushbu jihatlarni o'zaro uyg'unlashtiradi. Falsafiy yondashuv nuqtai nazaridan media resurslari axloq va estetika o'rtasidagi uyg'unlikni yaratishda vosita sifatida namoyon bo'ladi. G'azzoliy va Forobiy merosida ta'kidlanganidek, insonning ruhiy mukammallashuvi faqat bilim bilan emas, balki estetik va axloqiy sezgi orqali amalga oshadi. Shu asosda media pedagogikasi ham o'quvchining axloqiy-intellektual va estetik tafakkurini uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Media resurslari, ayniqsa, vizual, audio va interaktiv kontent orqali o'quvchida estetik idrokni uyg'otadi, axloqiy qarorlar qabul qilish qobiliyatini mustahkamlaydi va shaxsiy tajribani boyitadi.

Fenomenologik yondashuvlar media orqali uzatiladigan axloqiy-estetik kontentning subyektiv idrokda faol ishlashini ko'rsatadi. Gusserl [10] va Gadamer [4] nuqtai nazaridan inson dunyoni faqat tashqi hodisalar orqali emas, balki o'z tajribasi, madaniy konteksti va ichki dunyosi orqali idrok etadi. Shu ma'noda, media kontentining ta'siri o'quvchining subyektiv idrokida aks etadi, uning tafakkurini boyitadi va milliy qadriyatlarni saqlash, ularni global madaniyat kontekstida uyg'unlashtirish imkonini yaratadi. Media resurslari o'quvchining axloqiy-intellektual va estetik tafakkurini shakllantirish bilan birga, uni ma'naviy va madaniy jihatdan ham boyitadi. Shuningdek, media vositalarining pedagogik va estetik salohiyati ta'lim jarayonining sifatini oshiradi, axloqiy-estetik ongni shakllantirishni mustahkamlaydi va shaxsning ichki dunyosini boyitishga xizmat qiladi. Media pedagogikasi va falsafiy tafakkur integratsiyasi ta'limning nafaqat informatsion, balki ma'naviy va estetik maqsadlariga erishishda muhim ahamiyatga ega. Media orqali yaratiladigan estetik va axloqiy tajriba o'quvchida nafaqat hissiy va tafakkuriy boylilikni, balki shaxsiy va ijtimoiy mas'uliyatni ham rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbek ta'lim madaniyatida media resurslaridan samarali foydalanish axloqiy-estetik ongni shakllantirishning falsafiy asosini mustahkamlashga, o'quvchining ma'naviy, madaniy va estetik rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Ta'lim jarayonida media pedagogikasi va falsafiy tafakkurning uyg'unlashuvi insonning ichki dunyosini boyitish, milliy qadriyatlarni shakllantirish va ularni global madaniyat bilan integratsiyalash orqali ta'limning asosiy maqsadiga — insonning ma'naviy va estetik mukammallashuviga erishishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, media resurslari ta'limning strategik vositasi sifatida nafaqat o'quvchilarning bilimni oshiradi, balki ularning madaniy tafakkurini kengaytiradi va axloqiy-estetik ongini chuqurlashtiradi. Bu esa zamonaviy jamiyatda ta'lim madaniyatining barqaror rivojlanishiga munosib hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Forobiy F. Axloq va siyosatga oid risolalar. — Moskva, 1990. — B. 56.
2. Nussbaum M. Insoniylikni rivojlantirish: liberal ta'lim islohotining klassik himoyasi. — Harvard University Press, 1997. — B. 45.
3. Dewey J. Demokratiya va ta'lim. — Macmillan, 1916. — B. 12.
4. Gadamer H.-G. Haqiqat va metod. — Continuum, 2004. — B. 34.
5. Adorno T. Estetika nazariyasi. — Routledge, 1997. — B. 87.
6. McLuhan M. Ommaviy axborot vositalarini tushunish: insonning kengaytmalari. — MIT Press, 1964. — B. 78.
7. Kant I. Hukm qobiliyatining tanqidi. — Cambridge University Press, 2007. — B. 45.
8. Bychkov V. V. Estetika: darslik. — Moskva: Gardariki, 2004. — B. 12.
9. Guseynov A. Etika: yangi falsafiy talqin. — Moskva: ROSSPEN, 2009. — B. 45.
10. Husserl E. G'oyalar: sof fenomenologiyaga umumiy kirish. — London: George Allen & Unwin, 1931. — B. 44.
11. Tahirov B. N. Axborot xavfsizligi asoslari: o'quv qo'llanma. — Buxoro: Fan va ta'lim, 2022. — 156 b.